

NÁSTUP NOVÉHO TRENDU NÁRODNOSTNEJ VÝSTAVBY ČSLA PO FEDERALIZÁCII ČESKOSLOVENSKA A JEHO LIMITY¹

ALEX MASKALÍK

MASKALÍK, A.: A new Trend in the National Buildup of the Czechoslovak People's Army after Federalization of Czechoslovakia and its Limits. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 71-82, Bratislava.

The author analyzes the context of the social changes in Czechoslovakia in the spring of 1968, arguing that they were significantly translated into new approaches to a number of urgent issues of transnational importance. They were related, inter alia, to the so-called revival of the Slovak issue. It involved a relatively wide range of problems, such as the requirements to strengthen the influence of the Slovak national authorities to develop and implement military policy, to significantly expand the representation of the Slovak element in the central authorities, to increase the number of units and on the territory of Slovakia, as well as opinions on the restoration of Slovak national units under the Kosice Government Programme. The most intensive were the voices calling for a new national status of Czechoslovak Republic. Hence, the issue was also reflected in the new approaches to solving the ethnic issue in the Czechoslovak People's Army. Finally, attention is given to causal relationships in the creation of the Czechoslovak Federation, with the result that military districts in Slovakia underwent transformation on the national principle. Although the subsequent normalization led to a reassessment of some principles of personnel departmental work, which were conditioned by the events of the Prague Spring, but all the administrative principles of personnel departmental work in the national area remained in force.

Military History. Czechoslovakia. National Buildup of the CSLA after federalizing the Army in 1968.

Spoločenské zmeny na jar 1968, prebiehajúce ako súčasť pokusu KSČ o reformu socialistického systému, sa výrazným spôsobom presadzovali aj v nových prístupoch k viacerým naliehavým otázkam celoštátneho charakteru vrátane tých, ktoré súviseli

¹ Štúdiá predstavuje prepracovanú a rozšírenú verziu referátu autora, ktorý odznel na medzinárodnej vedeckej konferencii *Roky premien. Vojenstvo na Slovensku 1969 – 1992* uskutočnenej v júni 2010 na Akadémii ozbrojených síl Slovenskej republiky v Liptovskom Mikuláši. Príspevok reflektuje výlučne český a slovenský rozmer národnostnej výstavby veliteľského zboru čs. ľudovej armády, ktorý bol tak ako po roku 1945, aj po roku 1969 viac než zřejmý. Jednak preto, že dominantnosť štátotvorných národností bola i napriek rozšíreniu národnostnej otázky o iné naďalej určujúca a jednak preto, že samotné zastúpenie iných národností bolo nepatrné.

s oživením tzv. slovenskej otázky. Odzrkadľovali sa v dvoch hlavných rovinách. Prvou, všeobecnou, bolo úsilie o legislatívne a štátoprávne vyjadrenie vzájomného súžitia Čechov a Slovákov na federatívnom princípe; druhá, vojenskopolitická, súvisela s diskusiou o novej vojenskej doktríne a novom obrannom systéme československého štátu. V samotnej „slovenskej otázke“ sa koncentrovalo pomerne široké spektrum problémov, od požiadavky posilniť vplyv slovenských národných orgánov na tvorbu a realizáciu vojenskej politiky, podstatne rozšíriť zastúpenie slovenského prvku v centrálnych orgánoch, zvýšiť počet jednotiek a útvarov (a tým aj počet systemizovaných funkcií plánovaných pre veliteľský zbor) na teritóriu Slovenska, až po názory o obnovení slovenských národných jednotiek v zmysle Košického vládneho programu.² Najintenzívnejšie sa ozývali hlasy volajúce po novom štátoprávnom usporiadaní čs. republiky. Jeho základom sa mal stať symetrický model, ktorý sa mal oficiálne riešiť aj ústavným zákonom.³

Oživenie „slovenskej otázky“ sa premietlo aj v nových prístupoch k riešeniu národnostnej otázky v čs. armáde. V súvislosti s otázkou postavenia dôstojníkov slovenskej národnosti v nej došlo po dvoch desaťročiach ideologického formalizmu a politického pragmatizmu k otvorenému poukazovaniu na jej reálny stav. Vytvorený priestor pritom dal možnosť na kritické zhodnotenie predchádzajúceho obdobia a pomenovanie viacerých nedostatkov. Nechýbali poukazy na nedostatočný a irelevantný prístup v jej praktickej realizácii ani závery o vedomej diskriminácii Slovákov. Pod tlakom uvoľňujúcej sa atmosféry sa našla nečakaná politická vôľa na konštruktívny dialóg i sebareflexiu, ktorá viedla nielen k pomenovaniu všetkých páličivých problémov, ktoré sa s touto politicky veľmi delikátnou témou viazali, ale aj k naznačeniu možných východísk. Šancu, že zlepšenie národnostnej výstavby ČSLA v prospech slovenského prvku nadobudne reálne kontúry, zvyšoval fakt, že táto požiadavka bola novým straníckym vedením uznaná ako „*nanejvyš nutná a naprosto oprávnená*“.⁴ Konštatovania, podľa ktorých národnostná štruktúra dôstojníckeho zboru mala mať z hľadiska kvality zásadný význam v personálnej práci armádnych kádrových orgánov, neboli preto prekvapivé ani ničím výnimočné.⁵ Velenie armády, v ktorom postupne

² ŠTAIGL, Jan. *K otázke zastúpenia Slovákov v dôstojníckom zbore československej armády po februári 1948*. In *Československá historická ročenka*, 1998, č. 3, s. 128-129.

³ Prvým oficiálnym dokumentom, ktorý nastolil potrebu nového štátoprávneho usporiadania čs. štátu, bolo *Vyhlásenie Slovenskej národnej rady o potrebe federatívneho usporiadania* z 15. marca 1968. Vyhlásením sa ukončila etapa hľadania optimálneho riešenia štátoprávneho usporiadania v kvalitatívne novej politickej situácii vytvorenej po januárovom zasadnutí Ústredného výboru KSČ a zasadaniach ÚV KSS v priebehu roka 1968. Vyhlásenie nastolilo potrebu federatívneho usporiadania a otvorilo cestu ku konkrétnym prípravám. Zákonom č. 77/1968 Zb. z 24. júna 1968 o príprave čs. federácie sa všetky prípravné práce legalizovali, dohľadom nad výsledkami prác bol poverený celoštátny výbor pre prípravu čs. federácie na čele s predsedom vlády. Prípravou projektu bola poverená odborná komisia pod vedením podpredsedu vlády G. Husáka. Podľa zákona 77/1968 sa konštituovala Česká národná rada (ČNR) ako český národnopolitický orgán a partner SNR. K zneniu samotného vyhlásenia pozri: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava 1998, s. 531-533.

⁴ Vojenský ústrední archív – Vojenský historický archív (ďalej len VÚA – VHA) Praha, MNO/Sekretariát ministra 1968, šk. 3, inv. č. 9, sign. 1/12/1-8, *Podkladové materiály pro vystoupení ministra národní obrany ČSSR na sjezdu KSS k národnostním aspektům dislokace, doplňování a výcviku vojsk na území Slovenska*.

⁵ Akýmsi tlmočníkom pohoršenia a nespokojnosti sa stali účastníci protifašistického odboja. Napr. na stretnutí Akčného výboru slovenských letcov v marci 1968 boli sformulované požiadavky, v ktorých žiadali nielen nápravu krívd, ale aj vysvetlenie, prečo boli z armády povýhadzovaní, keď sa mali

nastali podstatné zmeny, taktiež pokladalo kritiku dovtedajšieho riešenia národnostnej otázky za oprávnenú, pričom priznávalo, že prijatými opatreniami nebol dosiahnutý „žiaduci pokrok“. Súčasne však zdôrazňovalo, že nie je možné opustiť zásadu jednotnosti armády a že národnostné kritériá vo výstavbe jej veliteľského zboru musia byť podriadené politicko-koodborným hľadiskám.⁶ Od začiatku zamietlo tendencie obnoviť slovenské národnostné jednotky, prijalo však rad opatrení, zmyslom ktorých bolo prispôsobiť riešenie národnostnej otázky v armáde celospoločenským tendenciám. Ostentatívne deklarovaná snaha o riešenie problémov bola súčasne sprevádzaná poukazovaním na „objektívne“ príčiny vzniknutej situácie, ktoré mali fakticky ospravedlňovať a zmiernovať reálny stav.⁷

Pri zdôraznení nutnosti všestranného zhodnotenia príčin doterajšieho vývoja národnostných aspektov výstavby armády bolo ale zrejmé, že nahromadené problémy v národnostnej otázke nebude možné vyriešiť jednorázovými opatreniami a že na ne bude potrebný čas. Na zaistenie jej trvalého sledovania a riešenia, a tým predchádzania podobným omylom, k akým došlo, komisia vyhotovujúca podklady pre akčný program armády ako jednu z hlavných odporučila vytvorenie určitého odborného, kolektívneho orgánu v rámci MNO na úrovni a s právomocou, akú predstavovali iné riadiace ministerské zložky.⁸ V tomto ohľade

stať jedným z pilierov novej čs. armády. Svoje požiadavky sformulovali na stretnutí s námestníkom ministra národnej obrany generálplukovníkom J. Vosáhlom 29. marca 1968 v Bratislave do štyroch bodov, v ktorých, okrem iného, žiadali: „*keďže podľa Košického vládneho programu mali byť účastníci protifašistického odboja, nech by bol býval kdekoľvek vo svete – kostrou veliteľského zboru novej čs. ľudovej armády a keďže to dodnes verbálne tvrdí Hlavná politická správa MNO vo svojich oficiálnych publikáciách, ale v skutočnej praxi bola táto zásada absolútne negovaná, úplná väčšina účastníkov protifašistického odboja z armády prepustená, šikanovaná a časť súdne stíhaná, žiadame verejné priznanie bojových zásluh slovenských účastníkov ... ich úplnú morálnu, občiansku, politickú a právnu rehabilitáciu ... žiadame ministra národnej obrany, aby verejne vysvetlil dôvody, ktoré viedli k diskriminácii slovenských účastníkov odboja v armáde, politickom a spoločenskom živote a všetci, ktorí diskrimináciu zapríčinili, aby boli verejne označení a bráni na zodpovednosť ... žiadame reaktivovať všetkých tých slovenských príslušníkov čs. protifašistického odboja, ktorí po stránke odbornej, morálnej a politickej majú predpoklady splňať požiadavky aktívnej služby a zastávať primerané funkcie v čs. ľudovej armáde, ak o to prejavia záujem ... žiadame hmotne odškodniť všetkých účastníkov“.* VÚA – VHA Praha, MNO/Hlavní správa letectva a PVOS 1968, šk. 186, inv. č. 1209/751, sign. 12/1-2, *Požiadavky slovenských letců protifašistického odboje – předložení.*

⁶ A-revue, 1968, č. 8, s. 45-47, *Interview s novým ministrom národnej obrany generálplukovníkom M. Dzúrom.*

⁷ Komunistická strana Československa mala svojimi krokmi a opatreniami v rokoch 1945 – 1948 stavať „hráz reakčným separatistickým tendenciám slovenské buržoazie,“ pričom „vývoj udalostí v zemi do února 1948 dal tomuto řešení, které odpovídalo zájmům vývoje naší revoluce i na Slovensku, plně za pravdu“. K vzniku „istých“ deformácií malo dôjsť až v neskoršom období, pričom základnou príčinou chybných opatrení malo byť podľa ústredných orgánov komunistickej strany „*nekonkrétni, měnící se historické společenské realitě neodpovídající posuzování potřeb naší socialistické společnosti i ozbrojených sil a s tím související chybné postupy v oblasti národnostní politiky strany*“. Archiv Ředitelství personální podpory Ministerstva obrany ČR (ďalej len AŘPP MO ČR) Praha, f. MNO/Kádrová správa 1968, sign. 240/12/1-64, *Informační zpráva o kádrové politice a kádrové práci prováděné se sociální skupinou vojáků z povolání slovenské národnosti.*

⁸ Pre konkrétnu formu takéhoto orgánu prichádzal do úvahy rad alternatív – správa, oddelenie či stála komisia – ktoré mali vychádzať zo zásady, aby išlo o stály orgán s pevnou štruktúrou i kádrovým obsadením a potrebnou právomocou, schopný nielen zodpovedne posudzovať dopad všetkých opatrení MNO z hľadiska národnostnej politiky, ale aj sám prichádzať s požiadavkami a námetmi na riešenie najrôznejších otázok vyvstávajúcich v okruhu ním sledovanej problematiky. VÚA – VHA Praha, f. MNO/Hlavní politická správa 1968, šk. 90, inv. č. 235, sign. 33/1-1, *Národnostní otázka a návrhy k jejímu řešení v podmínkách Československé lidové armády (podkladový materiál do akčního programu MNO).*

sa hovorilo aj o viacerých ďalších zaujímavých alternatívach. Predpokladalo sa napr. zriadenie špeciálnych orgánov Slovenskej národnej rady na riešenie brannej problematiky z národnostného hľadiska, zvažovala sa aj alternatíva obnovenia funkcie štátneho tajomníka na MNO. Aktivita v riešení slovenskej otázky bola umocnená novými požiadavkami slovenského národa, formulovanými posledným plenárnym zasadáním SNR. Žiadal sa návrat k princípom Košického vládneho programu z apríla 1945 a urýchlené zriadenie Vojenskej kancelárie SNR, branného a bezpečnostného výboru pri SNR či napr. slovenskej verzie Rady obrany pri plánovanej Rade ministrov (čo predpokladalo aj upravenie príslušných väzieb a vzťahov voči týmto orgánom a vyčlenenie zodpovedného partnera).⁹ Návrat k predfebruárovej rétorike bol prirodzeným vyústením obnovujúcich sa národnoemancipačných snáh Slovákov.

Súčasná vlna aktivity, usilujúca sa o odstránenie nedostatkov vo všetkých oblastiach spoločenského života, postupne viedla aj v armáde k vypracovaniu Akčného programu. Ten mal predovšetkým zabezpečiť zvýšenie akcieschopnosti orgánov velenia pri riešení koncepčných i vecných problémov a odrážať progresívny duch posledných plenárnych zasadnutí v riešení kľúčových problémov. Okrem toho mal pomenovať základné problémy, formulovať k nim prístupy a ukázať možnosti ich riešenia. Pri analyzovaní rôznych podnetov boli stanovené okruhy viacerých problémov, medzi ktorými národnostný aspekt výstavby armády figuroval ako jeden z kľúčových.¹⁰ Jeho konečná verzia bola schválená Vojenskou radou Ministerstva národnej obrany v júni 1968 a predpokladala vyriešenie najvážnejších problémov do roku 1970, čo bolo nereálne. V rámci svojho obsahového vymedzenia spadal národnostný aspekt do poslednej šiestej kapitoly vzťahujúcej sa k tzv. problémom vnútorného života ČSLA. V rámci nej sa riešili otázky armádnej kádrovej práce všeobecne a, predovšetkým, problém životnej úrovne príslušníkov ČSLA, čo bol aspekt, ktorý s národnostnou otázkou vzájomne koreloval.¹¹ Tá bola uznaná „*nepostrádateľným*

⁹ So zavedením symetrického modelu mali byť súčasne vypracované aj národohospodárske plány a rozpočty, pričom mali byť zohľadnené špecifické požiadavky a potreby oboch strán, ako aj niektoré odlišné zákonné normy. S deklarováním snahy o relevantné riešenie národnostnej otázky sa zdôrazňovala predovšetkým nutnosť vytvárania nových väzieb so zreteľom na vznik národných orgánov a inštitúcií, stanovenie zodpovedajúceho partnera na úseku obrany, ktorým sa mohli stať aj veliteľstvá jednotlivých vojenských okruhov. Vzhľadom na predpokladané federatívne územné usporiadanie a zrušenie krajského zriadenia mali sa úzko riešiť aj otázky pôsobnosti jednotlivých krajských vojenských správ, exterritoriálneho dopĺňovania a teritoriálnej prípravy záloh, čo malo byť závislé v prvom rade od ustanovenia a stanovenia náplne činnosti jednotlivých orgánov a, predovšetkým, od ujasnenia koncepcie, vymedzenia ich práv a povinností, resp. úloh, pokiaľ by, samozrejme, vznikli. Tamže.

¹⁰ Predmetom riešenia sa stali viaceré ďalšie negatívne stránky výstavby armády. Za jeden z najvážnejších nedostatkov bola považovaná nedostatočná starostlivosť o človeka v armáde, čo sa malo zvlášť prejavovať v oblasti perspektívy a právnej istoty vojakov z povolania. V tomto smere sa medzi trvale vážne problémy zaradilo aj prepracovanie mzdovej sústavy príslušníkov armády, riešenie bytovej otázky a vytvorenie optimálnych pracovných podmienok. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1968, šk. 40, inv. č. 36, sign. 24/4/1-41, Zpráva pro Vojenskou radu MNO o současné situaci v ČSLA..

¹¹ V tomto smere sa konštatovalo, že „*Řešení sociálních, hmotných a pracovních problémů příslušníků armády dále stagnuje. Došlo k degradaci společenské prestiže vojenského povolání, nejsou propracovány zásady právního a sociálního postavení vojáka jako občana, zaostává řešení pracovních podmínek, životního prostředí ...*“. AŘPP MO ČR Praha, f. MNO/Kádrová správa 1968, sign. 918/033912, *Akční program Československé lidové armády*.

prvkem branné politiky, zejména při posilování vnitřní stability státu“, pričom jej dovedejšie riešenie bolo opätovne prehlásené za nedostatočné. Vzhľadom na pripravovanú federalizáciu sa zdôrazňovala nutnosť vymedzenia záležitostí celoštátnej a národnej povahy, pričom program chápal jej riešenie ako proces, ktorý musí byť v súlade s integrovaným obranným systémom štátu. V tejto súvislosti sa načrtla aj možnosť zrovnoprávnenia českého a slovenského jazyka. Vzhľadom na nespracovanie a nevyjasnenie niektorých otázok v riešení tohto problému sa zdôraznila nutnosť systematického sledovania, vyhodnocovania a riešenia novovznikajúcich situácií.¹² Pre zabezpečenie dôslednej realizácie správnej kádrovej politiky v národnostnej výstavbe armády sa mal vypracovať vhodný národnostný model výstavby veliteľského zboru, ktorý mal stanoviť, v akých vzájomných proporciách majú byť obsadzované jednotlivé funkcie v ČSLA i mimo nej, na ktoré sú vojaci z povolania zaradovaní. Pri rešpektovaní národnostných aspektov výstavby dôstojníckeho zboru však mali byť súčasne zohľadňované aj požiadavky na určitú úroveň výkonu funkcie.¹³

Pripravila sa kvantitatívna i kvalitatívna analýza kádrovej politiky pri národnostnej výstavbe veliteľského zboru, pričom sa zovšeobecňovali nové úlohy i možnosti. V druhej polovici roka 1968 bol uskutočnený sociologický prieskum o službe dôstojníkov Slovákov v posádkach na území Čiech a Moravy, realizovaný v súvislosti s plnením politickoorganizačných smerníc k uzneseniu Predsedníctva ÚV KSČ z novembra 1966.¹⁴ V rámci prieskumu sa hlavná pozornosť venovala otázkam všeobecných problémov spoluzititia rodín vojakov z povolania so spoluobčanmi v inom národnostnom prostredí, vplyvu ich premiestnenia do iného národnostného prostredia na jej ekonomické pomery vrátane možnosti zamestnania manželiek a využitia ich kvalifikácie.¹⁵ Mimo pozornosť neostali ani otázky vplyvu zmeny školy na školský prospech detí navštevujúcich základné a stredné školy, res-

¹² K príslušným pasážam Akčného programu ČSLA venovaným národnostnej otázke pozri: BENČÍK, Antonín – NAVRÁTIL, Jaromír – PAULÍK, Jan. *Vojenské otázky československé reformy 1967 – 1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967 – 1968)*. Praha – Brno 1996, s. 169-171 (citovaný dokument).

¹³ Okrem potreby cieľavedomejšie riešiť pôsobenie slovenských dôstojníkov v armáde sa tiež poukazovalo na fakt, že z hľadiska kvalitatívnej úrovne výkonu funkcie je nevyhnutné určité „rozloženie kádru podľa dosahovaných kvalít výkonu. Z úkolů armády bude stále důrazněji vyplývat požadavek mít v armádě převahu důstojníků kvalitních (výtečných a velmi dobrých) nad důstojníky pouze vyhovujícími. Takové rozložení kádru podle kvality výkonu je správné i proto, že armáda se vědomě musí zbavovat důstojníků, kteří mají nejslabší výsledky ve službě, nebo tito důstojníci odcházejí sami“. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 30, inv. č. 37, sign. 24/4/1-9, *Morálně-politický stav důstojníků ČSLA*.

¹⁴ Bol realizovaný na vybranej reprezentatívnej výskumnej vzorke 550 dôstojníkov a práporčíkov slovenskej národnosti, ktorí boli služobne zaradení v Čechách a na Morave (súčasne bola prevedená výskumná sondáž v piatich útvaroch na Slovensku, dovedna u 120 dôstojníkov a práporčíkov českej národnosti, na overenie ich podmienok práce, života a postojov, ktoré k tomuto zaradeniu mali). Výskum bol robený formou anonymných dotazníkov, pričom kandidáti boli vybraní na základe mechanického výberu centrálnej kartotéky Kádrovej správy MNO. Dôstojníci svoje dotazníky vracali MNO späť poštou, čím mala byť zaručená ich úplná anonymita. K upresneniu a doplneniu niektorých kľúčových otázok boli ďalej realizované rozhovory s 50 dôstojníkmi a práporčíkmi a so 40 manželkami slovenských vojakov. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 28, inv. č. 26, sign. 12/1-5, *Výpis ze správy o provedení a výsledcích výzkumu „Podmínky života a práce vojáků z povolání slovenské národnosti, kteří jsou služebně zařazeni v českých zemích.“*

¹⁵ Výskum dospel k niektorým zaujímavým výsledkom. Preukázal napr., že rodiny, ktoré sa presťahovali v rokoch 1951 – 1958, miestni spoluobčania prijali lepšie, než rodiny presťahované v rokoch

pektíve intenzity a motívov návratu rodín vojakov z povolania do vlastného národnostného prostredia.¹⁶ Na prvé miesto v odlišnosti práce a života v inom národnostnom prostredí kládla väčšina vojakov z povolania a ich manželiek ťažkosti rodinného charakteru (42, 2 %), až potom služobného (33, 4 %). Z rodinných problémov prevládali ťažkosti s deťmi, za ktorými nasledovali bytové problémy, strata prirodzeného zázemia a prekážky v pracovnom uplatnení manželiek vojakov.¹⁷ Za hlavný problém služobného charakteru sa považovala nespokojnosť so zastávanými funkciami a problém medziľudských vzťahov.¹⁸ Až na po-

1959 – 1966. V tomto smere mala značný vplyv na uvedenú skutočnosť lokalita služobného zaradenia, nakoľko „rodiny vojaků v menších posádkových městech žijí ve vojenských sídlištích, kde vědomí příslušnosti ke stejné sociální skupině a služební vztahy eliminují mnohé potenciální problémy“. Javy, majúce striktné nacionálny podtext, mali mať dopad v ďaleko väčšej miere na české rodiny na Slovensku, čo malo súvisieť so súčasným stupňom „vývoje slovenského národa, ve kterém se ještě v značné intenzitě projevuje tendence směřující k rozvoji vlastního národního života, ale i v důsledcích asymetrického modelu státoprávního uspořádání vztahů mezi našimi národy“. Tamže.

¹⁶ V tejto súvislosti sa odporúčalo, aby vzhľadom na častejšie zmeny služobného pôsobenia medzi českými krajinami a Slovenskom boli vo väčších mestách „kde se nachází větší koncentrace obyvatelů jiné národnosti i z řad civilních obyvatel, byly zřízeny na příslušných školách paralelní třídy s mateřským jazykem dětí. V místech, kde k tomu nejsou podmínky (malý počet dětí) podle požadavků rodičů zavést na školách výuky mateřského jazyka jako nepovinného předmětu“. V tomto ohľade sa malo zväziť premiestňovanie vojakov, ktorých deti už navštevovali vyššie ročníky základných škôl, a pre ktoré by bola zmena školy z hľadiska aklimatizácie zvlášť náročná. Tamže.

¹⁷ Problémy s deťmi uvádzala za hlavnú príčinu nespokojnosti so službou mimo územia Slovenska väčšina vojakov z povolania slovenskej národnosti, nakoľko vplyv inonárodného prostredia bol evidentný. Problémy s českým jazykom uviedlo takmer 32 % opýtaných dôstojníkov, ktorých manželky boli slovenskej národnosti. V rodinách, kde žila matka českej národnosti, to bolo len 7 % vojakov. Problémy so zvládnutím českého jazyka boli pre slovenské deti vážnym handicapom, i preto 25 % slovenských dôstojníkov slúžiacich v českých krajinách žiadalo zabezpečiť výučbu svojich detí v materinskom jazyku. Nemenej vážnym bol problém so získaním bytu pre rodinu v posádke, kde dôstojník slúžil (13, 4 %). Strata prirodzeného zázemia bola tretím najčastejšie uvádzaným dôvodom nespokojnosti slovenských dôstojníkov, a to bez rozdielu, či šlo o slobodných alebo ženatých. 36,7 % navštevovalo rodičov na Slovensku len jedenkrát za rok, a viackrát ako trikrát za rok len 7,9 % opýtaných (väčšina z nich však bola slobodná, resp. slúžila na Morave). 48, 2 % Slovákov uviedlo, že obmedzené možnosti návštevy manželkiných rodičov vážne narušalo ich partnerský život. S tým úzko súviseli aj prekážky v pracovnom uplatnení manželiek dôstojníkov, determinovaných najmä nemožnosťou uplatniť získanú kvalifikáciu (17,6 %), resp. závislosťou od miesta výkonu vojenskej služby manžela, či nutnou starostlivosťou o deti, pri ktorej sa nemohli spoliehať na pomoc rodičov. Okrem uvedených ťažkostí sa medzi dôvodmi objavovali aj ďalšie problémy rodinného života, z ktorých najviac zavážilo to, že „manželky české národnosti nemají vždy plné pochopení pro své manžele, kteří musí překonávat rozdíly ve způsobu života, odlišnosti jazykové, kulturní, psychické a jiné“. Zaujímavým údajom realizovaného prieskumu bola skutočnosť, podľa ktorej 63,4 % dôstojníkov a 73,4 % príporčikov slovenskej národnosti slúžiacich v Čechách a na Morave malo manželky českej národnosti. Tamže.

¹⁸ 20,5 % opýtaných bolo úplne nespokojných a 38,8 % prejavilo vážne výhrady so službou. 3,8 % z nich navyše uviedlo, že pri kádrovej práci sa k obom národnostiam neprístupuje rovnocenne, a že Slováci nie sú vo funkciách spravodlivo zastúpení, 2,4 % uviedlo, že Slováci sú diskriminovaní pri vysielaní do vojenských škôl. Z hľadiska medziľudských vzťahov uvádzala väčšina zúčastnených za hlavnú príčinu nespokojnosti nepochopenie zo strany českých dôstojníkov, pričom až 85, 5 % slovenských vojakov z povolania vykonávalo službu v ich priamej podriadenosti. Z vyradených nových dôstojníkov až 72,6 % bolo ihneď zo škôl premiestnených do českých krajín. Tamže.

slednom mieste figurovali problémy osobného charakteru (24, 4 %).¹⁹ Výsledky prieskumu umožnili veleniu oboznámiť sa s problémami života a práce slovenských vojakov z povolania, pričom zistené fakty sa stali jednými z hlavných podkladov pri riešení najnalichavejších otázok súvisiacich predovšetkým s nespokojnosťou slovenských dôstojníkov, a ich následným odchodom z tohto prostredia. Prijaté závery síce možno považovať skôr za sumarizovanie daného stavu, podstatné v tomto smere však bolo, že pomohli postupnému návratu k teritoriálnemu spôsobu dopĺňovania a rozmiestňovania dôstojníkov.²⁰ Na základe výsledkov sa odporúčalo „v rámci pripravovaných opatrení v armáde vychádzajúcich z vojensko-doktrínálnych záverů vedle plánů jejich organizačního, materiálního zabezpečení, souběžně vypracovávat tzv „lidský projekt“ vyjadřující potřeby a zájmy lidí, kteří je budou realizovat“. Zvláštne miesto v tomto projekte malo byť venované práve rodinám žijúcim v inom národnostnom prostredí, pričom za účelné sa považovalo „stanovit dobu, kterou musí voják podle potřeby vykonávat v jinem národnostním prostředí a po jejím uplynutí vyhovět mu v jeho žádosti o přeložení“. ²¹ V súvislosti s uvedeným vymedzením hlavných problémov „sřežující život rodín vojáků v jiném národnostním prostředí“. Hlavná politická správa MNO tiež odporúčala zvýšiť počet plánovaných funkčných miest na Slovensku, čím sa mali uvedené problémy zúžiť na menší počet prípadov. „U té části vojáků, jejichž zařazení v jiném národnostním prostředí je nevyhnutelné, řešit jejich služební stránku v jednotě s problémy rodiny“. ²²

Pod tlakom reformného hnutia sa muselo velenie armády zaoberať aj otázkou obnovenia slovenských národných jednotiek. Pri „napĺňaní“ ustanovení zásad Košického vládneho programu ohľadne ich budovania v rámci jednotnej čs. armády sa síce malo pristupovať k obrane krajiny centrálnne, súčasne sa však začala pripúšťať možnosť, že dôjde k určitej delimitácii úloh a zmenám v kompetencii ústredných orgánov. Všetky opatrenia v oblasti

¹⁹ 31, 6 % opýtaných slovenských dôstojníkov zdôraznilo, že ich spoločenské postavenie v českých krajinách je nižšie, než by mali doma na Slovensku. Takmer 70 % bolo nespokojných s malou možnosťou kultúrneho vyžitia, pričom svoje stanovisko opierali o skutočnosť, že „v Čechách chybí instituce, která by o jejich záujmy pečovala. V této souvislosti byla nejčastěji doporučovaná činnost Matice slovenské“. Až 84,6 % opýtaných dôstojníkov Slovákov však súčasne priznalo, že možnosť zapojenia sa do verejného a politického života príchodom do Čiech vzrástla. V tejto súvislosti zarezoval aj fakt, ako Slováci v inom prostredí zapadli medzi domáce obyvateľstvo. 74,7 % opýtaných uviedlo, že správanie českých obyvateľov bolo veľmi dobré, k inej situácii dochádzalo v menších posádkach, kde predsudky domáceho obyvateľstva voči nedomácomu obyvateľstvu boli podstatne väčšie. Tamže.

²⁰ V riešení služobných podmienok sa nariaďovalo „zabezpečit a kontrolovat, zda jsou předběžně seznamování všichni uchazeči o vojenské povolání a dále i během přípravy a studia na vojenských akademiích a školách, že při přijetí za vojáky z povolání, po ukončení studia a v dalším průběhu vojenské služby mohou být v důsledku potřeb armády přemístěni i do jiného národnostního prostředí ... přemístování vojáků z povolání (důstojníků a praporečků) do jiného národnostního prostředí provádět na základě hlubokého posouzení jeho výhodnosti z hlediska mobilityního růstu ve funkci i hodnoti, dále osobních postojů dotyčného vojáka a především s přihlédnutím k jeho rodinné situaci ... velkou pozornost věnovat osobním vztahům mezi příslušníky velitelského sboru a to jak v rovině vertikální tak i horizontální“. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 31, inv. č. 37, sign. 24/4/1-30, Rozbor kázně ČSLA v roku 1969.

²¹ VÚA – VHA Praha, MNO/Hlavní politická správa 1968, šk. 90, inv. č. 235, sign. 33/1-1, *Národnostní otázka a návrhy k jejímu řešení v podmínkách Československé lidové armády (podkladový materiál do akčního programu MNO)*.

²² Tamže (příloha).

dislokácie, ku ktorým sa malo schýľovať, mali rešpektovať geografickú polohu Slovenska a podmienky, ktoré z nej vyplývali – predovšetkým vzdialenosť do priestoru možnej bojovej činnosti, možnosti dopravy, miestne zdroje a ľudský potenciál – avšak v prvom rade mali zachovávať podmienky „zachování bojové pohotovosti armády a zabezpečení obranyschopnosti ČSSR“. Ako sa zdôrazňovalo, „řešení národnostního a federativního uspořádání nelze chápat tak, že budou nadřazeny úkolům obrany státu a bojové připravenosti ČSLA“.²³ V tejto súvislosti boli skúmané a vyhodnocované možnosti vytvárania národných jednotiek na území Slovenska, pričom „vzhledem k tomu, že Východní vojenský okruh představuje v národním smyslu nejvyšší vojenský orgán na Slovensku, jako partnera slovenských vládních orgánů v oblasti obrany, uvažuje se o značném zvýšení jeho úlohy a pravomoci“.²⁴ V tejto súvislosti sa pripúšťala možnosť čiastočnej redislokácie jej jednotiek, ktorá sa mala týkať „rozředění směrem na východ, narušení a případně ponechání některých útvarů plánovaných k přesunu do Čech“. Naplnenie rámcových jednotiek a predovšetkým realizácia zámeru prevádzať na Slovensku základný výcvik v prospech bojových útvarov dislokovaných v Čechách, bola jednou z možných východísk podstatného zvýšenia vojenskej prítomnosti. V oblasti vojenskej doktríny však bola nadradenosť celoštátneho riešenia otázok obrany (tzn. výstavby armády, zvyšovania jej bojaskopnosti a ekonomického zabezpečenia ozbrojeného konfliktu) a plnenia úloh v rámci Varšavskej zmluvy kľúčové.²⁵ Tomu sa prispôsobila aj dislokácia jednotiek armády pre celú republiku, vychádzajúca z možnosti okamžitého zahájenia vojny. V dôsledku toho zostávalo na teritóriu Slovensku rozmiestnených len 12, 3 % celkových počtov čs. ľudovej armády a zmenami sa posilňoval len jeho tylový charakter. Na druhej strane sa však v rámci doplňovania armády deklarovalo dopĺňať a obsadzovať útvary na Slovensku „bez ohledu na jejich organizační podřízenost a předurčení v plné míře branci a veliteli ze Slovenska“.²⁶

²³ VÚA – VHA Praha, f. MNO/Sekretariát ministra 1968, šk. 3, inv. č. 9, sign. 1/12/1-8, *Podkladové materiály pro vystoupení ministra národní obrany ČSSR na sjezdu KSS k národnostním aspektům dislokace, doplňování a výcviku vojsk na území Slovenska.*

²⁴ V podkladových materiáloch Ústredného výboru KSS pre ministra národnej obrany k národnostným aspektom dislokácie, doplňovania a výcviku vojsk na území Slovenska, sa okrem iného uvádzalo: „Zejména půjde o zvýšení počtů útvarů a zařízení na území Slovenska, které budou v jeho přímé podřízenosti. Současně s tím, se uvažuje o tom, že bude řídit vojenské školy umístěné na území Slovenska a bude vybaven i větší pravomocí při řešení otázek obranného systému na tomto území. V souvislosti se zvýšením počtů vojsk v rámci toho okruhu bude nutno změnit dosavadní jeho funkční povinnosti. Především půjde o oblast vedení a přípravy polních vojsk a štábů. V rámci celkového zvýšení úlohy VVO budou adekvátně řešeny i investiční otázky, t.j. vytvoření ubytovacího a výcvikového fondu pro život a výcvik vojsk. Tímto bude dosaženo zvýšeného podílu slovenských národních orgánů na přípravě obrany republiky. V souladu s novým statutem Bratislavy jako hlavního města Slovenska bude postaveno na patričnou úroveň posádkové velitelství s příslušnými jednotkami a zařízeními podobně a pro tytéž účely, jako je v hlav ním městě republiky“. Tamže.

²⁵ Z toho vyplývalo aj postavenie vojenskej obrany československej krajiny na kvalitatívne nový základ – „Území Slovenska, v případě vedení soudobé války, není hlubokým zápolím, jak se někdy domnívají ti, kteří se na problémy obrany dívají jen z našeho československého hlediska ... za současného zvyšování úlohy Východního vojenského okruhu je uvažováno o národním složení především teritoriálních útvarů, jednotek a zařízení při současném zachování celostátních hledisek při výstavbě a přípravě polních vojsk, které jsou hlavním nositelem úkolu obrany státu proti vnějšímu nepříteli, jako první strategický sled Spojených ozbrojených sil.“ Tamže.

²⁶ Tamže.

Vytvorenie čs. federácie 1. januára 1969 znamenalo kvalitatívnu zmenu v riešení národnostnej otázky. Jej sprievodným javom bola transformácia vojenského okruhu na území Slovenska na podklade národného charakteru.²⁷ Súčasne boli začaté prípravné práce na novom modeli „národnostnej kádrovej štruktúry“, ktorý mal stanoviť, v akých národnostných proporciách mali byť obsadené jednotlivé funkcie na všetkých stupňoch velenia a riadenia ČSĽA.²⁸ Deklarácia základných postulátov, známych spreď viac ako dvadsiatich rokoch, bola neprehliadnuteľná. Model však definoval základné problémové aspekty slovenskej otázky ďaleko konkrétnejšie.²⁹ Realizácia staronových princípov sa mala uskutočňovať v súlade s uznesením vlády z 20. februára 1969 *O výstavbe aparátů federálních orgánů a potřebě zvýšení podílu pracovníků ze Slovenské socialistické republiky*. To predovšetkým vyžadovalo stanoviť v podmienkach „*perspektivního vývoje velitelského sboru ČSĽA*“ zásady pre národnostné zloženie jednotlivých funkcií i postup pri ich realizácii. V tejto súvislosti vychádzalo MNO pri tvorbe modelu národnostnej štruktúry, najmä z myšlienky ujasniť si v rámci fungujúcej vojenskej správy, kde bude možné uplatniť paritné zastúpenie (tzn. polovica Čechov a polovica Slovákov), kde pomerné (podľa počtu obyvateľstva) a kde národné zloženie (podľa prevažujúceho národnostného prvku). Podľa pôvodných úvah sa počítalo s paritným zložením na rozhodujúcich funkciách, „*v nichž se ovlivňuje tvorba politicko organizačních i vojensko odborných rozhodnutí, týkajících se celé armády*“ a pomerné zloženie v rámci jednotlivých zložiek a správ MNO a GŠ, ďalej na vedúcich funkciách veliteľstiev a štábov vojsk a útvarov do práporu, na pedagogických a výchovných funkciách vo vojenských akadémiách, školách a učilištiach a na niektorých ďalších úsekoch celoarmádneho charakteru. Národné zloženie sa malo pripúšťať vo vojenských inštitúciách národných orgánov, na úseku miestnych vojenských správ, vo všetkých výkonných funkciách v rámci

²⁷ Ústavný zákon č. 143 o československej federácii z 27. októbra 1968 vstúpil do platnosti 1. januára 1969. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava 1998, s. 534-555. Dňom, keď vstúpil do platnosti nový zákon, bol Severomoravský kraj vyňatý z pôsobnosti Veliteľstva Východného vojenského okruhu (VVO), čím slovenské územie opäť získalo charakter relatívne samostatného teritoriálnoorganizačného vojenského celku. Nová štruktúra VVO a vojsk na Slovensku zostala zachovaná prakticky po celé dve nasledujúce desaťročia. Jednotky a útvary v pôsobnosti veliteľstva okruhu hneď v úvodnej etape tohto obdobia zaznamenali len čiastkové zmeny, menila sa predovšetkým len ich vzájomná podriadenosť a organizačné zloženie.

²⁸ VÚA – VHA Praha, MNO/Kádrová správa 1969, šk. 81, inv. č. 310, sign. 2/1-1, *Rozbor národnostného zloženia velitelského zboru ČSĽA*.

²⁹ V dôvodovej správe Vojenskej rady ministra národnej obrany z marca 1969 sa napr. hneď jej v úvode konštatovalo: „*Uspořádání vztahů Čechů a Slováků, které je uskutečněno zákonem o československé federaci, umožňuje řešit soužití mezi našimi národy na demokratickém a rovnoprávnem základě i odstranit napětí a nedorozumění, které v jejich společném životě oslabovaly pevnost a jednotu československého státu ... Československá federace vytváří potřebný prostor jak pro důslednou národní samosprávu, tak i pro společná a oběma národy prospěšná řešení celostátních a celoarmádních problémů ... V novém státoprávním uspořádání musí proto ČSĽA lépe než dosud zabezpečit takové národnostní složení velitelského sboru, které by plně vyjadřovalo právo i odpovědnost obou národů za tvorbu a realizaci všech opatření spojených se zajištěním spolehlivé obrany státu. To vyžaduje dosáhnout takového zastoupení vojáků z povolání obou národností na všech stupních velení a řízení a v celé armádě, kterým bude zabezpečeno, že nedojde k majorizaci oprávněných potřeb a zájmů jednoho či druhého národa.*“ VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 30, inv. č. 37, sign. 24/4/1-16, *Model národnostní kádrové struktury vojáků z povolání ČSĽA a postup při jeho realizaci (Důvodová zpráva)*.

štábov, útvarov, jednotiek, vojenských akadémií a škôl a všetkých ostatných zariadení teritoriálneho charakteru dislokovaných na území príslušnej republiky.³⁰ Materiál, schválený na prelome marca a apríla 1969, bol prvou vedeckou štúdiou svojho druhu, ktorá bola v Československej ľudovej armáde k riešeniu národnostnej skladby spracovaná. Samotný model sa pritom vzťahoval len na český a slovenský prvok, absolútne neriešil zastúpenie ukrajinských, maďarských, nemeckých, poľských a cigánskych (rómskych) národnostných skupín na jednotlivých stupňoch velenia a riadenia. V duchu ústavného zákona o postavení národností v ČSSR sa však neobmedzovalo ich právo na zaradenie vo funkciách zodpovedajúcich ich všestrannej príprave a schopnostiam. Taktiež to nevyučovalo možnosť, aby vojaci iných národností nemohli konať vojenskú službu v ktorejkoľvek časti republiky.

Normalizácia znamenala aj v armáde prehodnocovanie progresívnych tendencií a návrat k „osvedčeným“ metódam riadenia.³¹ Návrh modelu už preto 10. júna 1969 prejednávala Vojenská rada MNO so záverom, že môže kádrovej správe slúžiť len ako jeden z podkladových materiálov pre riešenie národnostného zloženia ČSLA. Síce sa konštatovalo, že „*ani z dnešního hľadiska není na něm co měnit*“, ale ako závažná sa javila „*správná volba období /politického klimatu/ k jeho postupné, uvážlivé a citlivé realizaci*“. S opätovným upevňovaním „*radiaceho vplyvu*“ KSČ na oblasť kádrovej práce sa znova akcentovali „*leninské*“ zásady riešenia národnostnej otázky. Ich uplatňovaním pri výbere a rozmiestňovaní kádrov malo byť zabezpečené, „*aby byl posilován princip spravedlivé národnostní politiky a takové národnostní složení na jednotlivých stupních, které by plně vyjádřovalo právo i odpovědnost obou našich národů za tvorbu a realizaci všech opatření spojených se zajištěním spolehlivé obrany státu*“. Prehodnocované boli všetky zásady kádrovej práce, ktoré „*ožili*“ v súvislosti s udalosťami Pražskej jari, vrátane samotných prístupov k riešeniu národnostnej otázky. Vytvorenie špeciálneho ministerského orgánu zaoberajúceho sa len národnostnou problematikou, o ktorom sa v priebehu jari a leta 1968 intenzívne hovorilo, zostalo nakoniec len v hypotetickej rovine, rovnako tak ako opätovné zriadenie úradu štátneho tajomníka na MNO či branných výborov pri SNR. V organizačnej oblasti tak bolo prakticky jediným konkrétnym vojenskopolitickým výsledkom federalizácie štátoprávných pomerov Čechov a Slovákov vytvorenie Východného vojenského okruhu ako relatívne samostatného teritoriálnoorganizačného vojenského celku podobného tomu, akým bolo v rokoch 1945 – 1950 Veliteľstvo Oblasti 4. Všetky administratívne zásady kádrovej práce v národnostnej oblasti však zostali napriek normalizácii pomerov v armádnom mechanizme (znamenajúce návrat k predchádzajúcemu modelu jeho výstavby i kontroly) v platnosti.³² Stanovený kurz, prejavujúci sa v starostlivom dodržiavaní zásad primeraného zastúpenia

³⁰ Tamže. Text dokumentu bude uverejnený v niektorom z nasledujúcich čísiel Vojenskej histórie.

³¹ ŠTAIGL, Jan. *K otázke zastúpenia Slovákov v dôstojníckom zbore československej armády po februári 1948*. In Československá historická ročenka, 1998, č. 3, s. 128-129.

³² Bol prijatý súbor opatrení na urýchlené dopĺňovanie čs. ľudovej armády mladými slovenskými kádrami. Okrem zvýšenia náborových čísel pre uchádzačov slovenskej národnosti do všetkých druhov vojenských škôl bolo rozhodnuté o zriadení ročných dôstojníckych škôl pre maturantov civilných škôl a prevedení priameho náboru do veliteľského zboru z radov absolventov civilných stredných a vysokých škôl za úhradu štúdia. V tejto súvislosti vyvíjali značnú iniciatívu slovenskí komunisti, ktorí žiadali o účinnejšiu podporu pre miestne vojenské správy pri zabezpečovaní náborov schopných slovenských žiakov tak zo strany straníckych organizácií na Slovensku, ako aj samotného velenia čs. armády. K zvýšeniu zodpovednosti slovenských straníckych orgánov za ďalšie posilňovanie slovenského prvku v armáde došlo až v júli 1969, keď na základe uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ

Slovákov z hľadiska ich funkčného a hodnotného zaradenia, sa stal jedným zo základných predpokladov personálnej práce armádných kádrových orgánov. Hlavne vďaka tomu si slovenský prvok v dôstojníckom zbore Československej ľudovej armády všeobecne zachoval, respektíve udržal v nasledujúcich etapách vzrastajúci trend a vo vyššom veliteľskom zbore, respektíve v samotnom velení armády, sa napokon ustálil.

nariadil jeho nový prvý tajomník G. Husák okresným a krajským výborom na Slovensku „*spolu so straníckymi orgánymi v českých zemích venovat zvláštni pozornost plnění náboru z řad slovenské národnosti s cílem dosáhnout zlepšení národnostního složení velitelského sboru*“. Nadviazal tak na svoj list adresovaný 7. februára 1969 ministromi národnej obrany generálplukovníkovi M. Dzúrovi, kde okrem iného skonštatoval, že: „*Je v záujme armády, aby bolo získavane z celkového ročného náboru 40 % všestranne kvalitných žiakov slovenskej národnosti. Som plne presvedčený, že Vaša osobná pozornosť a pomoc straníckych orgánov Komunistickej strany Slovenska prispeje k splneniu tejto závažnej politickej úlohy.*“ VÚA – VHA Praha, MNO/Kádrová správa 1969, šk. 81, inv. č. 310, sign. 2/1-1, Rozbor národnostného zloženia veliteľského zboru ČSĽA.

A. MASKALÍK: ANBRUCH EINES NEUEN TRENDS IM NATIONALITÄTENAUFBAU DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN VOLKSARMEE (ČSLA) NACH DER FÖDERALISIERUNG DER TSCHECHOSLOWAKEI UND SEINE BESCHRÄNKUNGEN

Die gesellschaftspolitischen Veränderungen in der Tschechoslowakei im Frühling 1968 fanden ihre Widerspiegelung auch in neuen Ansätzen zu verschiedenen dringenden Fragen mit großer Tragweite für den gesamten Staat. Diese Fragen hingen zusammen u. a. mit der Belebung der sog. slowakischen Frage, die ein breites Spektrum an Problemen innehatte. Es ging in den Forderungen um die Verstärkung des Einflusses slowakischer Nationalbehörden und –organe bei der Gestaltung und Verwirklichung der Militärpolitik, um eine grundlegende Erhöhung der Vertretung des slowakischen Elements in den Zentralorganen, Erhöhung der Zahl von Militärtruppen und –verbände auf dem Gebiet der Slowakei, bis hin zu den Stimmen, die im Sinne des Kaschauer Regierungsprogramms von 1945 nach dem Wiederaufbau selbstständiger slowakischer Verbände riefen. Am intensivsten war jedoch das Verlangen nach einer neuen staatsrechtlichen Regelung der Tschechoslowakischen Republik. All das fand seinen Widerhall auch in den neuen Zugangsweisen zur Lösung der Nationalitätenfrage in der Tschechoslowakischen Volksarmee. Im Zusammenhang mit der Frage nach der Stellung der Offiziere slowakischer Nationalität wurde nach zwei jahrzehntelangem ideologischen Formalismus und politischen Pragmatismus in der Armee offen hingewiesen auf den realen Sachverhalt. Unter dem Druck von der sich auflockernenden Atmosphäre entstand plötzlich der politische Wille zum konstruktiven Dialog und zur Selbstreflexion. Dies wiederum führte zur Benennung aller brennenden Fragen, die mit diesem politisch brisanten Thema verknüpft waren, und nicht zuletzt zur Formulierung der möglichen Auswege. Die Verabschiedung des Föderationsgesetzes bedeutete eine qualitative Veränderung in der Lösung der Nationalitätenfrage. Zu ihren Begleiterscheinungen gehörte die Transformation des Militärkreises auf dem Gebiet der Slowakei auf der Grundlage des Nationalcharakters. Die folgende Normalisierung führte zwar zur Umwertung einiger Prinzipien der Kaderpolitik, die durch den Prager Frühling einen neuen Aufschub erhielten, jedoch alle administrativen Grundsetze für Kaderpolitik in punkto Nationalitätenpolitik blieben in Geltung. Der geschlagene Kurs, der sich durch eine sorgfältige Einhaltung der Regel einer anteilmäßigen Vertretung der Slowaken an allen Positionen in der Armee auszeichnete, wurde zu einer der Grundvoraussetzungen für die Arbeit der Personalabteilungen der Armee. Dank dessen konnte das slowakische Element im Offizierskorps der Tschechoslowakischen Volksarmee beibehalten und in den kommenden Jahren sogar verstärkt werden und sich auch in den obersten Befehlshaberstellen der Armee konsolidieren.